

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова**

КІРСАНОВА СВІТЛАНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 378.015.311 : 008 – 022.218](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
ДО МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Молодиченко Наталія Алімджанівна,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри іноземних мов.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Безкорвайна Ольга Володимирівна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
завідувач кафедри методики викладання
іноземних мов;

кандидат педагогічних наук
Рудкевич Наталія Ігорівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
спеціальної освіти та соціальної роботи.

Захист відбудеться «7» травня 2021 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9) і на сайті університету <http://www.npu.edu.ua>.

Автореферат розіслано «06» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процеси глобалізації та євроінтеграції України, демократичні перетворення у соціально-політичному й економічному житті країни детермінують масштабні перетворення в сучасному культурно-освітньому просторі. Освіта покликана забезпечити здійснення виховної, дидактичної та розвивальної функцій педагогічного процесу на основах поліетнічності. Про це зазначається у нормативно-правових освітніх документах: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002 р.), Законах України «Про освіту» (2017 р.) та «Про вищу освіту» (2014 р.), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції до європейського освітнього простору (2004 р.), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2012 р.) тощо.

Складний та суперечливий процес національного відродження в Україні потребує всебічного осмислення історичних і політичних, етнокультурних і соціальних детермінант, що визначають особливості культурно-освітнього життя громадян країни загалом і в окремих її регіонах. Необхідним є також створення та налагодження конкретного механізму, в якому етнічна самосвідомість кожного громадянина країни була б провідним чинником усвідомлення ним своєї причетності до рідної культури та непересічності її значення у консолідації української нації та формуванні її національно-державних інтересів. Це зумовлює необхідність у розробленні нових наукових підходів до виховання студентської молоді в умовах полікультурного простору, створенні умов для формування досвіду міжкультурних комунікацій, зокрема у закладах вищої освіти педагогічного напрямку.

У своєму доробку вітчизняні учені-педагоги надають значної уваги питанням змістового наповнення та визначення шляхів формування культури міжетнічних стосунків у середовищі студентської молоді (А. Абсалямова, Я. Довгополова та ін.), міжнаціонального спілкування (Н. Асипова), а також проблемам сформованості у свідомості й професійній діяльності вчителів етнокультурної (О. Гуренко) та полікультурної (Л. Данилова) компетентностей. Значна кількість захищених в Україні дисертацій висвітлює різноманітні аспекти полікультурного виховання учнів (В. Бойченко, Є. Бубнов, Л. Волик, Л. Перетяга та ін.) та готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища (Ф. Асанова, Л. Гончаренко, В. Кузьменко, Н. Рудкевич та ін.).

Привертають увагу напрацювання українських учених, які розкривають деякі аспекти проблеми, а саме: формування культури взаємин (М. Євтух, Т. Черкашина та ін.); взаємозв'язок між культурою та мораллю у виховному процесі (Г. Васянович); вплив особистісно-комунікативної компетентності на взаємини; інтерактивний процес як цілеспрямована взаємодія та взаємовплив учасників освітнього процесу (Г. Дегтярьова); взаємозв'язок у стосунках викладачів та студентів в освітньому процесі технікуму та міжособистісної взаємодії вчителів зі старшокласниками (З. Ковальчук); особливості формування міжособистісних відносин курсантів (І. Попович, Г. Топольницька); оптимізація міжособистісних взаємин серед старших підлітків у позакласній роботі (Н. Мирончук).

У низці дисертаційних досліджень та статей висвітлюються різні аспекти

полікультурної підготовки: полікультурна компетентність майбутнього вчителя (Р. Агадулін), особливості полікультурної освіти майбутніх вчителів в інших країнах (Я. Гулецька, О. Мілютіна), виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі (В. Долженко), професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів до роботи в умовах полікультурного середовища (А. Сущенко), актуальні аспекти підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін в умовах полікультурного середовища (О. Реброва), підготовка майбутніх учителів до роботи з полікультурного виховання (С. Беляєв, Л. Волик), технології формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету (О. Гуренко), формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі закладу вищої освіти (Я. Довгополова) та ін.

У наукових працях висвітлюються різноманітні теоретичні концепції, класифікації та потрактування термінів «середовище» (М. Гамезо, В. Панов, Т. Столярова та ін.) та «полікультурне середовище» (І. Бех, О. Безкоровайна, О. Гуренко, В. Кондратська, Т. Стефаненко, О. Чебан, Є. Яковенко-Глушенкова, Н. Якса та ін.).

Аналіз наукових, науково-методичних, психолого-педагогічних і методичних джерел засвідчив, що проблема формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету ще не стала предметом спеціального дослідження. Актуальність питання посилюється також і низкою *суперечностей* об'єктивного й суб'єктивного характеру, які ускладнюють цей процес. Зокрема, між:

- потребою студентської молоді у міжособистісній взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету та не сформованістю відповідного та якісного теоретико-методологічного супроводу цього процесу в закладах вищої освіти;

- потребою суб'єктів освітнього процесу в міжкультурній толерантній взаємодії і недостатньою її розробленістю в науково-теоретичному та методичному аспектах;

- потребою світового й вітчизняного ринків праці та роботодавців у компетентних фахівцях, які здатні успішно взаємодіяти з носіями інших культур в умовах глобалізованого суспільства, та недостатнім рівнем сформованості полікультурної компетентності у випускників університетів України.

Отже, недостатня наукова обґрунтованість окресленої проблеми на теоретичному і практичному рівнях та її важливість для особистісного самовдосконалення сучасної молоді зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: ***«Формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету».***

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане в руслі основних завдань наукової теми кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій» (ДР № 0120U101660).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 6 від 25.03.2009 р.).

Об'єкт дослідження – формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування моделі й експериментальна перевірка змісту, форм та методів формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Досягнення цієї мети потребує вирішення таких **завдань дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методичний аналіз проблеми формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, конкретизувати понятійно-категоріальний апарат дослідження.

2. Виявити сутність і науково обґрунтувати особливості формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

3. Визначити структурні компоненти, критерії, показники й охарактеризувати рівні готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

4. Спроекувати й упровадити організаційно-педагогічну модель формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

5. Експериментально перевірити ефективність впровадження змісту, форм та методів формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

З метою вирішення поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, правової, психологічної, педагогічної наукової літератури, щоб сформувати й обґрунтувати концепцію організації процесу формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; *обсерваційні* – пряме й опосередковане спостереження, щоб з'ясувати особливості формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; *діагностичні* – бесіда і тестування, що сприяли пошуку шляхів розв'язання конфліктів, поліпшення міжособистісних стосунків студентів та проектуванню організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; *педагогічний експеримент* (пілотний, констатувальний, формувальний, контрольний) – з метою розкриття і впровадження змісту, оптимальних умов та методів впливу на формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; *прогностичні*: моделювання, прогнозування, метод незалежних оцінок для створення, впровадження й апробації авторських навчально-методичних матеріалів, що забезпечують процес формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного

університету; *методи математичної обробки даних* – з метою перевірки ефективності проведеної експериментальної роботи.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше спроектовано* організаційно-педагогічну модель формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, *теоретично обґрунтовано* її змістове наповнення та складові; *визначено* структурні компоненти (раціональний, аксіологічний, дієвий, рефлексивний), *охарактеризовано* критерії (потребово-мотиваційний, емоційно-ціннісний, когнітивно-функціональний, особистісний), відповідні показники та рівні (низький, середній, високий) готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; *виявлено* організаційно-педагогічні умови формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; *запропоновано* авторське тлумачення поняття «формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету»;

- *уточнено*: сутність понять «взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «полікультурне середовище», «готовність до міжособистісної взаємодії»; основні якості характеру, що необхідні студентам для здійснення міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі; форми та методи формування готовності студентської молоді до комунікативно-поведінкової діяльності в полікультурному середовищі університету;

- *подальшого розвитку* набули положення вітчизняних і зарубіжних учених-педагогів щодо організації освітнього процесу університету в умовах полікультурного середовища, а також розвитку полікультурної компетентності викладачів та студентів закладів вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що: апробовано організаційно-педагогічну модель та експериментально перевірено ефективність впровадження змісту, форм та методів формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; створені та апробовані «Тренінгова програма розвитку комунікативних здібностей», «Програма розвитку емоційного інтелекту студентів», «Тренінг з розвитку толерантності»; впроваджено у практику змістове наповнення діяльності наукового гуртка «Актуальні проблеми міжособистісної взаємодії в сучасному поліетнічному середовищі» та науково-практичні рекомендації з питань організації освітнього процесу в університеті в умовах полікультурності.

Узагальнені автором теоретичні ідеї й систематизований педагогічний досвід можуть бути використані науковцями та фахівцями вищої школи для підвищення ефективності міжособистісної взаємодії студентської молоді в українських закладах вищої освіти. Методичні матеріали будуть корисними в освітньому процесі педагогічних університетів з метою оптимізації соціовиховної роботи зі здобувачами вищої освіти.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес: Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1774 від 26.11.2020 р.), Національного педагогічного університету імені

М.П. Драгоманова (довідка № 12/20 від 06.03.2020 р.), Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (довідка № 01-23/223 від 05.11.2020 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-14/1117 від 05.11.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті, опублікованій спільно з Т. Дем'яненко, авторським є тлумачення та виокремлення особливостей педагогічної культури викладачів закладів вищої освіти; у статті, опублікованій спільно з Т. Забродою та Т. Дем'яненко, авторським є теоретичне обґрунтування процесу формування міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі; у тезах, опублікованих спільно з Т. Забродою, авторським є уточнення впливу полікультурного середовища на розвиток університетів нового покоління.

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні положення і результати дослідження висвітлено й обговорено в рамках науково-практичних конференцій та семінарів різного рівня. Зокрема, *міжнародних*: «TESOL Ukraine: New Vistas of Research and Teaching» (Черкаси, 29-30 квітня 2015), «Innovative methods in teaching English in higher and secondary education» (Харків, 25-26 травня 2015), «Pedagogika. Osiqgnięcia naukowe, roywój, propozycje» (Польща, Варшава, 29-30 вересня 2016), «Pathways to success for contemporary English teachers and their learners» (Львів, 25-26 квітня 2017), «ELT in Ukraine: New Ways to Success» (Львів, 9-10 березня 2018), «Формування стратегії міжкультурної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методики до методології» (Мелітополь, 13-14 вересня 2018), «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні» (Львів, 21-22 лютого 2020); *всукраїнських*: «Перший крок у науку» (Луганськ, 18-19 березня 2011), «Соціально-гуманітарні дисципліни: напрямки наукового пошуку» (Дніпропетровськ, 12 квітня 2016); *міжрегіональних*: «Дослідження молодих науковців у галузі гуманітарних наук» (Горлівка, 22-23 квітня 2010).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено у 17 публікаціях автора. З них: 4 одноосібні статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз даних; 12 публікацій (3 у співавторстві) у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Загальний обсяг особистого доробку становить 3,2 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (330 найменувань, зокрема 45 іноземними мовами) та 14 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 315 сторінок, з них 191 сторінка основного тексту. Робота містить 13 таблиць та 18 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, висвітлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, визначено особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, окреслено

структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Теоретичні основи формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету»* – проаналізовано стан дослідженості проблеми, конкретизовано такі основні поняття дослідження, як «міжособистісна взаємодія», «полікультурне середовище педагогічного університету»; визначено сутність і зміст міжособистісної взаємодії студентської молоді в полікультурному середовищі педагогічного університету; висвітлено особливості формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в сучасній зарубіжній та вітчизняній педагогічній теорії та практиці.

Обґрунтовано теоретичні засади дослідження; проаналізовано вітчизняні й міжнародні нормативно-правові документи, що регламентують процес формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному середовищі педагогічного університету («Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури», «Загальна декларація прав людини», «Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття» тощо); опрацьовано нормативно-правові документи, в яких висвітлено вимоги держави до формування полікультурної компетентності в Україні (Конституція України, Закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти в Україні тощо).

Окреслено понятійний апарат дослідження проблеми міжособистісної взаємодії студентської молоді в полікультурному середовищі педагогічного університету. Підкреслено, що людина як соціальна істота постійно перебуває у міжособистісних відносинах з іншими людьми; під впливом поведінки інших людей вона мусить дбати про злагодженість й упорядкованість власних дій, тобто взаємодіяти. Взаємодію ми, вслід за О. Скрипченком, розуміємо як процес безпосереднього й опосередкованого впливу об'єктів чи суб'єктів один на одного, що створює їх взаємну обумовленість і зв'язок. У міжособистісній взаємодії втілюється ставлення людини до іншої як суб'єкта, який має власний світ; такі відносини ґрунтуються на основі спілкування людей і відбуваються у процесі спільної діяльності.

Констатовано, що у полікультурному середовищі здійснюється формування людини як суб'єкта етнічної самосвідомості й культури. Полікультурне освітнє середовище розглядаємо як єдність соціальних і матеріальних об'єктів, умов і відносин, у яких відбувається діяльність багатокультурного закладу освіти з навчання та соціалізації студентів; як сукупність підсистем, що цілеспрямовано забезпечують досягнення освітніх цілей учасниками освітнього процесу різних національностей і культур (за Ф. Асановою, А. Двойниним, Г. Дмитрієвим).

Аналіз проблеми формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету (М. Євтух, О. Лисенко, М. Моцарт Т. Черкашина, Ч. Ювень) дозволив твердити, що цей процес є складним, динамічним і безперервним та потребує врахування сучасних вимог полікультурного соціуму. Підвищення рівня компетентності майбутніх педагогів у цій сфері діяльності є актуальним завданням сучасної вищої освіти.

Наголошено, що сучасний педагог повинен бути відповідно підготовленим, здатним до професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього середовища

й бути налаштованим на створення та підтримання толерантних відносин із представниками інших культур. Тому діяльність закладів вищої освіти України має бути спрямованою на забезпечення освітніх і духовно-культурних потреб здобувача вищої освіти в умовах полікультурного освітнього середовища й формування системи педагогічних, гуманістичних і культурно-мистецьких цінностей, що утворюють основу гуманістичного світогляду особистості. Метою цієї діяльності є якісна професійна підготовка майбутнього фахівця, здатного виконувати професійні обов'язки на демократичних і гуманістичних основах й зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток.

Науково обґрунтовано основні тенденції розвитку полікультурної підготовки студентської молоді – майбутніх учителів, а саме: глобалізація культурно-освітнього процесу, відкритість до інших культур, формування мультиідентичності особистості, усвідомлення інтеркультурних перспектив сучасного освітнього процесу в педагогічному університеті.

Другий розділ – *«Моделювання процесу формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету»* – охоплює наукове обґрунтування організаційно-педагогічних умов, змісту, форм і методів формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; опис організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Констатовано, що *готовність студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету* охоплює:

1) сукупність полікультурних знань і вмінь (зокрема, знання про сутність взаємодії, її принципи, шляхи налагодження міжкультурної комунікації; уміння знаходити, оцінювати, тлумачити й використовувати на практиці інформацію полікультурного змісту, що необхідна для забезпечення успішності міжкультурної комунікації; дізнаватися про традиції спілкування з носіями різних культур і враховувати при спілкуванні особливості культури та поведінки своїх співрозмовників, виокремлювати й доцільно послуговуватися наявним культурним контекстом для забезпечення двобічної адаптації комунікативних партнерів; результативно діяти в умовах комунікації);

2) відповідні особистісні якості та риси характеру: дружелюбність, стриманість, комунікабельність, емпатійність, толерантність і повага у ставленні до співрозмовника; шанобливість до відмінностей його культури, умов полікультурної співпраці та поведінки своїх співрозмовників, що необхідні їм для визначення загальних орієнтирів, цілей комунікації та пошуку точок дотику в поглядах її учасників щодо їх досягнення; відчуття позитивних емоцій стосовно партнера по спілкуванню.

Отже, готовність студентської молоді до міжособистісної взаємодії містить полікультурні знання, уміння, навички, внутрішні емоції й емоційно-ціннісні ставлення, культурну обізнаність, що забезпечує розуміння суті різних культурних явищ, їхніх характеристик та взаємозв'язку, наявність проникливості та здатності до

оцінювання культурних феноменів, дій представників різних культур та самооцінки власної поведінки.

Зважаючи на багатоаспектність тлумачення змісту й особливостей готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, у роботі виокремлено такі *структурні компоненти*: раціональний, аксіологічний, дієвий, рефлексивний, а також *критерії та показники*: *потребово-мотиваційний* (розвиненість мотивів щодо опанування знань й оволодіння уміннями у ході міжособистісної полікультурної взаємодії, сформованість потреби у їх постійному вдосконаленні); *емоційно-ціннісний* (прояв позитивного ставлення до інших культур та їх носіїв, відчуття позитивних емоцій під час спілкування з представниками інших соціокультурних спільнот); *когнітивно-функціональний* (утворення у свідомості студента системи знань про суть культури та її особливості у різних народів, правила й норми комунікації, а також умінь, необхідних для здійснення міжособистісної взаємодії, – інтелектуальних, організаційних, комунікативних, рефлексивних); *особистісний* (сформованість у студента особистісні якості та риси характеру, необхідних для здійснення міжособистісного спілкування: емпатійність, толерантність, доброзичливість).

Так, *високий рівень* сформованості готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету характеризується толерантним ставленням до національних традицій, відмінних особливостей, менталітету представників інших країн, проявом соціальної активності, креативності, дружелюбності; *середній рівень* визначається: позитивним ставленням до представників інших країн; частковою захопленістю інформацією країнознавчого характеру; уміння характеризуються системністю та невисокою здатністю до полікультурного діалогу; студенти не вважають за необхідне особисто брати участь в сприйнятті та трансляції цих цінностей; *низький рівень* характеризується: недостатнім рівнем знань щодо полікультурного простору; фрагментарністю, безсистемністю; індиферентним, формальним ставленням до інших культур; недостатнім розумінням об'єктивної значущості полікультурної компетентності; невмінням засвоювати інформацію країнознавчого характеру; низьким рівнем творчої ініціативності; невмінням практичного застосування полікультурних знань, низьким рівнем здатності до міжкультурного діалогу.

Для вирішення основних завдань дослідження було спроектовано *організаційно-педагогічну модель формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету* (рис. 1). У роботі її розглянуто як інтегративну сукупність трьох взаємопов'язаних блоків: *цільового* (мета; наукові підходи; принципи), *технологічного* (організаційно-педагогічні умови, етапи, педагогічні технології, форми, методи), *діагностико-коригувального* (компоненти, критерії, рівні сформованості готовності студентів до міжособистісної взаємодії та результат), – кожен з яких відображає певний етап дослідження означеної проблеми й утворює систему взаємопов'язаних компонентів.

Рис. 1 Організаційно-педагогічна модель формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету

Обґрунтовано основні *концептуальні положення спроектованої організаційно-педагогічної моделі* формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету: 1) мотивування, підтримка та виховання у студентів педагогічних університетів толерантного ставлення до людини – представника іншої культури; 2) акцентування їхньої уваги на необхідності спільної творчості й співпраці з викладачами та вчителями-практиками, що ґрунтується на основах гуманізму й толерантності в процесі становлення, підтримання, розвитку й налагодження міжособистісних взаємин у середовищі студентів; 3) надання їм можливості відчувати насолоду від подібних стосунків в освітньому процесі педагогічного університету; 4) орієнтація освітньої діяльності закладу вищої освіти на самовдосконалення і самовираження студентів; 5) ознайомлення їх із гуманістичними традиціями в освітньому процесі педагогічного університету; 6) створення сприятливих організаційно-педагогічних умов для формування у студентів педагогічних університетів толерантного ставлення до людини – представника іншої нації та культурної традиції; 7) залучення їх до участі у просвітницько-розвивальних заняттях із проблем значущості міжособистісних взаємин у повсякденному житті людини, бесідах і дискусіях, а також до підготовки презентацій та доповідей з окреслених питань.

В основу спроектованої організаційно-педагогічної моделі нами було покладено такі наукові *принципи*: а) орієнтації на загальнолюдські моральні якості й ідеали в освіті, що спрямований на виховання сучасного студента педагогічного університету як всебічно й гармонійно розвиненої, гуманної, високоосвіченої, духовно-творчої особистості; б) емоційно-світоглядне переосмислення освітнього процесу в педагогічному університеті, осердям якого є: наявність чітко структурованої системи гуманних якостей характеру людини; виховання в студентів толерантного ставлення до людини як унікальної особистості й суб'єкта гармонійних міжособистісних відносин, що ґрунтуються на основах гуманізму; формування емоційного інтелекту особистості й прагнення до прояву гуманної поведінки; в) гуманістична спрямованість взаємодії викладача та студентів, співпраці, діалогу та спілкування на основах гуманності; г) наповнення освітнього процесу в педагогічному університеті гуманістичним змістом, що спонукає учених-педагогів і викладачів до забезпечення у ході професійної підготовки студентів атмосфери взаєморозуміння і взаємопідтримки у їх середовищі й оточенні, що ґрунтується на основах гуманного ставлення до людини.

Наголошено, що формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету повинно спиратися на антропологічний, аксіологічний, культурологічний, цивілізаційний наукові *підходи*.

Зміст організаційно-педагогічній моделі склали: *педагогічні технології* – особистісно зорієнтована, інформаційно-комунікаційна, акмеологічна, ігрова, тренінгова, проектна; *форми* – бесіди, тренінги, розвивальні й творчі вправи, сюжетно-рольові та ділові ігри, театралізація, кураторські години, науково-дослідна робота студентів, колективні дискусії, круглі столи, благодійна діяльність і волонтерство; *методи* – робота з малюнками, психогімнастичні вправи та вправи для самопізнання і самооцінювання; невербальні прийоми; методи дискусії,

«генерування» ідей та круглого столу; аналізу конкретних проблемних ситуацій, моделювання майбутнього професійного процесу та вирішення міжкультурних завдань; мозковий штурм, імітаційні, рольові та ділові ігри; симуляція, біографічна експертиза; веб-квест, тренінгові, інтерактивні та проблемні методи навчання, дослідницькі й інтернет-проекти тощо, робота з малюнками тощо), які сприяють підвищенню ефективності організації процесу формування міжособистісної взаємодії студентської молоді в полікультурному середовищі педагогічного університету, а їх урахування забезпечує на практиці спроектованої організаційно-педагогічної моделі формування міжособистісної взаємодії студентської молоді в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Зроблено припущення, що процес формування міжособистісної взаємодії студентів у полікультурному середовищі педагогічного університету буде ефективним, якщо буде забезпечено такі організаційно-педагогічні умови: здійснення освітнього процесу з урахуванням досвіду та світоглядно-моральних стереотипів поведінки студентів; гуманітаризація, що спрямована на виховання гуманістичних почуттів у студентів педагогічних університетів; міжособистісна взаємодія викладачів педагогічного університету, що ґрунтується на основах гуманного ставлення до людини; організація колективної навчальної та суспільно-корисної діяльності студентів.

У третьому розділі – *«Організація та проведення експериментального дослідження»* – нами описано програму формувального експерименту щодо впровадження спроектованої організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, здійснено аналіз результатів дослідження та з'ясовано їхню статистичну достовірність.

Відповідно до завдань підготовчого етапу експериментальної роботи була створена комплексна діагностична методика («Діагностика рівня емпатії» В. Бойко; «Діагностика рівня полікомунікативної емпатії» І. Юсупова; «Шкала сприймання інших» В. Фея; «Двовимірна модель регулювання конфліктів» К. Томаса; «Діагностика міжособистісних відносин» Т. Лірі); застосували також створені нами анкети й програми інтерв'ю та спостереження для з'ясування рівня готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; щодо кожного із виокремлених критеріїв було обрано відповідний діагностичний інструментарій, за допомогою якого були зафіксовані зміни рівня сформованості готовності студентів до зазначеного вище виду комунікативно-поведінкової діяльності.

На основі виконаного теоретичного аналізу проблеми формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі було сформовано зміст і програму експериментальної роботи, яка мала на меті допомогти студентам усвідомити рівень своєї готовності до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, а також необхідність його розвитку. Застосовувалися: бесіди, «круглі столи», дискусії з проблем полікультурності («Як уникнути війн в сучасному глобалізованому світі?», «Права біженців у різних країнах світу», «Як відмовитися від участі у неприйнятних для людини національних і ритуальних діях, не образивши співрозмовника?»),

конференції («Взаємопроникнення культур – це спосіб їх збагачення чи культурна агресія?», «Світ культури навколо тебе»), «години толерантності», написання есе («Моє ставлення до різних релігій», «Значення гідності й моральності в моєму житті»), виконання майбутніми вчителями спеціальних завдань і вправ тощо.

Студенти, які уже здобули комплекс відповідних знань та практичного досвіду в плані міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі, залучалися до більш складних та багатоаспектних форм і методів соціовиховної роботи: виконання психогімнастичних вправ й участі у програмі розвитку емоційного інтелекту, розвивальному тренінгу комунікативних здібностей і тренінгу з розвитку толерантності, рольових і ділових іграх («Брифінг», «Офіційна делегація», «У гостях в іноземного колеги», «Національна страва», «Забобони» тощо), діяльності клубу «Internetpen-friends' club» й наукового гуртка «Актуальні проблеми міжособистісної взаємодії у сучасному поліетнічному середовищі», тренінгу з розвитку толерантності, програми розвитку емоційного інтелекту, психологічного розвивального тренінгу комунікативних здібностей для студентів.

При визначенні педагогічних технологій формування міжособистісної взаємодії студентської молоді в полікультурному середовищі педагогічного університету нами були адаптовані деякі види особистісно-орієнтованих технологій навчання, які мають антропоцентричну, гуманістичну та психотерапевтичну спрямованість та орієнтовані на різнобічний, гармонійний і творчий розвиток студентів як суб'єктів діяльності. Нами були використані такі різновиди особистісно-орієнтованих технологій: *комунікативні (дискусійні)* – колективні дискусії «Що таке емпатія?», «Чи потрібна мені емпатія?», «Емпатія в конфлікті», «Чи потрібне вміння співчувати та співпереживати іншим людям? Чому?»; *імітаційного моделювання (ігрові)* – сюжетно-рольові гри «Емоційно «заряджені» ситуації», «Телефон довіри», «Знайди вихід»; *психологічні (самовизначальні)* – вправа – виконання психомалюнку «Переживи чийсь почуття»; *рефлексивні* – бачення себе як гуманної особистості, свого «Я»: «Яким я є у міжособистісних відносинах з оточенням і яким би я хотів стати»; коментарі до висловлювань провідних митців, вчених про ставлення до людини, полікультурність, емоційний інтелект людини, толерантність; вправа-протиставлення «Що я не приймаю і що засуджую у відносинах між молодшим і старшим поколіннями?», «До чого я ставлюся байдуже?»; підбірка діагностичних методик для вияву здатності студентів до висловлення гуманних почуттів (дружелюбності, симпатії, співчуття, непримиренності до грубості та жорстокості) та гуманних якостей, особливо, емпатії, поваги, рефлексії; *інтегральні* – підготовка студентами рефератів, доповідей та презентацій на студентську науково-практичну конференцію, присвячену дослідженню проблеми виховання толерантного відношення до людини; виконання проєктів – проєкт на тему «Ідеальний педагог» і представлення його на занятті у формі мультимедійної презентації; організація «інтелектуальних аукціонів» англійською мовою, на яких умовно «продавалися» і «купувалися» основні моральні цінності, що лежать в основі діяльності педагога (людина, гуманізм, милосердя, життя, співчуття, толерантність тощо); проведення комунікативного тренінгу на розвиток емоційно-чуттєвої і вольової сфер особистості студентів педагогічних університетів, активізацію їх внутрішніх емпатійних здібностей з використанням розвивальних вправ: «Моя проблема у

спілкуванні», «Так – діалог, ні – діалог», «Відлуння», «Мої добрі справи», «Добре дзеркало», «Усмішка по колу», «Побажання для себе і для сусіда», «Я відчуваю...», «Надання підтримки»; проведення тренінгу етико-гуманної спрямованості «Людина поруч», побудованого за правилами проєктної техніки «недописаний діалог» з використанням розвивальних вправ «Дванадцять місяців», «Поділися зі мною».

В контексті нашого дослідження було визначено, що основною метою викладача закладу вищої освіти у впровадженні полікультурної спрямованості професійної підготовки майбутніх педагогів є: організація освітнього процесу в університеті на основі діалогу культур; формування у студентів інтересу до здобутків національної культури та виховання толерантності й поваги до особливостей культури представників інших народів світу, їх мови й традицій; дотримання вимог принципу доцільності творчо використовувати надбання вітчизняної культури та послуговуватися стереотипами поведінки.

Актуалізація полікультурного потенціалу змісту дисциплін фахової підготовки майбутніх учителів спонукала викладачів до застосування в освітньому процесі закладу вищої освіти інтерактивних методів, спрямованих на формування у студентів полікультурних якостей характеру, а також навичок й умінь конструктивного міжкультурного міжособистісного спілкування; забезпечення єдності аудиторної та позааудиторної (навчально-дослідної та науково-дослідної) роботи, їх участі у кураторських годинах, благодійних акціях, волонтерстві з метою організації діалогу культур і формування толерантних стосунків у середовищі студентів.

Впровадження в освітній процес закладів вищої освіти виокремлених в моделі організаційно-педагогічних умов передбачало залучення до структури зазначених дисциплін (філософія, історія України, іноземні мови, культурологія, правознавство, конфліктологія, психологія, педагогіка) додаткових джерел інформації полікультурного змісту, зокрема висвітлення позитивних і негативних наслідків глобалізаційних процесів, що охопили майже всі сфери життєдіяльності сучасної людини. Крім того, викладачі та студенти надавали значної уваги тим обставинам, що цивілізаційні перетворення в країнах світу й взаємне проникнення різних культур на рівні мов, традицій, світогляду й ідеалів зумовлюють зміни у способі життя, релігійних поглядах і звичках сучасної людини й мають суттєвий вплив на формування майбутнього громадянина, потребуючи від нього бути підготовленим до інтенсивності цих змін, оскільки лише в такому разі він зможе успішно самовизначитися, самовиразитися й самоствердитися в особистісній та професійно-діловій сферах.

Для здійснення експериментальної роботи були сформовані контрольна (213 студентів) й експериментальна (219 студентів) групи. Експериментальне дослідження проводилося у 2016-2020 рр. Експериментальна робота здійснювалася на базі Бердянського державного педагогічного університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника.

Констатувальний етап (2016-2017 рр.) мав на меті визначити рівень сформованості готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету за допомогою створеної на

підготовчому етапі експерименту діагностичної методики й аналізу отриманих результатів.

Формувальний етап дослідження (2017-2018 р.р.) передбачав впровадження організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, складовими якої були сукупність взаємопов'язаних компонентів, що в цілому охопили організацію освітнього процесу в педагогічному університеті на основах гуманізму, духовності, культури та моралі й забезпечили її ефективність.

Для здійснення формувального експерименту до ЕГ та КГ були обрані учасники з однаковим середнім показником рівня готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, що було підтверджено статистичним аналізом за допомогою критерію φ Фішера.

Таблиця 1.

Динаміка готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету в КГ та ЕГ

Компоненти	Групи	Етапи	Високий	Середній	Низький
Рациональний	Експериментальна група	Констатувальний	14,61	66,21	19,18
		Формувальний	18,72	76,71	4,57
	Динаміка змін в ЕГ		+ 4,11	+0,5	-14,61
	Контрольна група	Констатувальний	11,27	54,46	34,27
		Формувальний	12,20	55,40	32,40
Динаміка змін в КГ		+0,93	+0,94	-1,87	
Аксіологічний	Експериментальна група	Констатувальний	8, 22	56, 16	35,62
		Формувальний	12,78	73, 52	13,7
	Динаміка змін в ЕГ		+4,56	+17, 36	-21,92
	Контрольна група	Констатувальний	7,04	56,81	36,15
		Формувальний	7,04	60,57	32,39
Динаміка змін в КГ		0	+3,76	-3,76	
Дієвий	Експериментальна група	Констатувальний	13,24	55,71	31,05
		Формувальний	16,44	71,73	12,33
	Динаміка змін в ЕГ		+3,2	+5,52	-18,72
	Контрольна група	Констатувальний	6,10	54,0	39,90
		Формувальний	7,04	54,46	38,50
Динаміка змін в КГ		+0,94	+0,46	-1,4	
Рефлексивний	Експериментальна група	Констатувальний	5,02	62,56	32,42
		Формувальний	12,79	79,45	7,76
	Динаміка змін в ЕГ		+7,77	+16,89	-24,66
	Контрольна група	Констатувальний	3,75	57,75	38,50
		Формувальний	4,23	60,09	35,68
Динаміка змін в КГ		+0,48	+2,34	-2,82	

Аналіз результатів, отриманих після *контрольного етапу* експериментальної роботи (2018-2019 р.р.), дав підстави стверджувати, що серед студентів експериментальних груп відбулися суттєві позитивні кількісні та якісні зміни щодо рівня готовності до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, про що свідчать кількісні показники основних компонентів сформованості готовності студентів до зазначеного вище виду комунікативно-поведінкової діяльності (табл.1).

Порівняльний аналіз результатів дає підстави стверджувати, що зафіксована різниця у динаміці рівня готовності студентів КГ і ЕГ до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету є значущою. Так, за раціональним компонентом виявлено, що в ЕГ кількість респондентів з високим рівнем зростає з 14,61% (32 особи) до 18,72% (41 особи), а з низьким – зменшилася з 19,18% (42 особи) до 4,57% (10 особи). У свою чергу, кількість респондентів із середнім рівнем в ЕГ збільшилася з 66,21% (145 осіб) до 76,71% (168 осіб), а в КГ кількість респондентів із середнім рівнем збільшилася з 54,46% (116 осіб) лише до 55,40% (118 осіб).

Показовим і позитивним є і те, що на кінець експерименту за дієвим компонентом в ЕГ лише 27 студентів (12,33%) залишилися на низькому рівні сформованості умінь щодо організації міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету; в КГ цей показник значно вищий – 82 особи (38,5%).

Найбільш помітні зміни показників спостерігаємо щодо сформованості у майбутніх учителів рефлексивного компоненту готовності. Так, якщо на початку формувального експерименту низький рівень мали 32,42% (71 особа), то за результатом підсумкового зрізу цей показник знизився до 7,76% (17 осіб).

Отже, порівняльний аналіз констатувального та підсумкового зрізів щодо сформованості й розвитку знань, умінь та особистісних якостей характеру, які становлять основу готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету засвідчив те, що формування цього особистісного новоутворення серед студентів експериментальної групи відповідно до запропонованої моделі було більш результативним, на відміну від здобувачів вищої освіти – учасників контрольної групи, навчання яких здійснювалося за традиційною методикою.

Створені організаційно-педагогічні умови згідно з ідеєю формувального експерименту дали змогу цілеспрямовано й ефективно впливати на процес формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету. Зафіксована значуща динаміка рівня готовності студентів контрольних і експериментальних груп до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення актуальної проблеми формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі закладу вищої освіти, що

відображено в науковому обґрунтуванні й експериментальній перевірці спроектованої організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Результати дослідження засвідчили правомірність сформульованих нами основних наукових положень щодо необхідності формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету й підтвердили досягнення мети, виконання завдань і слугують основою для аргументованих *висновків*:

1. У дисертації з'ясовано, що нині в суспільстві нагальною є потреба переходу до нової парадигми розвитку, коли не лише технології й економіка, але й людина-професіонал і нові якості її характеру стануть метою та сенсом прогресу; обґрунтовано провідні тенденції удосконалення полікультурної підготовки майбутніх учителів, а саме: глобалізація культурно-освітнього процесу, відкритість свідомості й поведінки людини до сприйняття інших культур, формування мультиідентичності особистості й усвідомлення нею інтеркультурних перспектив освітнього процесу в закладах вищої освіти.

У ході здійснення наукового пошуку було виконано порівняльний аналіз тлумачень вітчизняними ученими – педагогами та психологами – таких наскрізних понять дослідження, як: «взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «полікультурність», «середовище», «полікультурне середовище», «студентська молодь», «готовність до міжособистісної взаємодії».

Доведено, що формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету сприятиме подоланню таких негативних явищ сучасної дійсності, як: домінування стереотипів масової культури, неусвідомлення людиною істинного сенсу життя, несприйняття нею духовних і моральних орієнтирів, знеособлення її як особистості, – а також проявів у взаєминах і відносинах між людьми безкультур'я та лицемірства, цинізму і байдужості, злості й агресії, прагматизму та бездуховності, – й уможливить виховання гуманної, всебічно та гармонійно розвиненої, високоосвіченої, шляхетної, духовно-творчої особистості сучасного студента педагогічного університету.

2. Констатовано, що готовність студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі – це інтегративне особистісне утворення, що комплексно поєднує в собі знання, уміння, світогляд і якості характеру людини, які забезпечують її здатність ефективно взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння і толерантності, а також здатність зберігати надбаня вітчизняної культури й сприяти розмаїттю форм культурного самовираження в умовах глобалізованого суспільства.

Формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі розкрито як процес творення у студентської молоді необхідного досвіду міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі, шляхом організації освітнього процесу в університеті на основі діалогу культур; формування у студентів інтересу до здобутків національної культури та виховання толерантності й поваги до особливостей культури представників інших народів світу, їх мови й

традицій; дотримання вимог принципу доцільності творчо використовувати надбання вітчизняної культури та послуговуватися стереотипами поведінки.

3. Основу методології дослідження склали антропологічний, аксіологічний, культурологічний та цивілізаційний підходи. Сукупність означених наукових підходів уможливила здійснити комплексний аналіз наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному середовищі, виокремити його *компоненти* – раціональний, аксіологічний, дієвий та рефлексивний.

Окреслено й охарактеризовано такі *критерії та показники* готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному середовищі педагогічного університету: потребова-мотиваційний (розвиненість мотивів особистості щодо опанування знань й оволодіння уміннями у царині полікультурної взаємодії, сформованість потреби у їх постійному вдосконаленні); емоційно-ціннісний (прояв позитивної психологічної налаштованості особистості у ставленні до інших культур та їх носіїв, а також позитивних емоцій у ході спілкування з представниками інших соціокультурних спільнот); когнітивно-функціональний (системність знань особистості про суть культури та її особливості у різних народів, правила і норми міжкультурної комунікації, а також наявність у неї інтелектуальних, комунікативних, організаційних і рефлексивних умінь для здійснення полікультурної взаємодії); особистісний (сформованість необхідних для виконання завдань полікультурного спілкування рис характеру особистості: толерантності, доброзичливості, емпатійності тощо), а також обґрунтовано *рівні* (високий, середній, низький), відповідно до кожного з них обрано діагностичний інструментарій.

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність спроектованої організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, що уможливила відобразити зміст, форми та методи, які мають інтегративні властивості й орієнтовані на самопізнання та саморозвиток студентської молоді. Структура цієї моделі містить такі компоненти: цільовий (мета, завдання, наукові підходи, принципи); технологічний (організаційно-педагогічні умови, етапи формування готовності, педагогічні технології, методи та форми – виконання студентами психогімнастичних вправ, театралізація, кураторські години; їх участь у тренінгах, круглих столах і дискусіях з проблем полікультурності, а також у рольових і ділових іграх, «круглих столах», благодійній діяльності й волонтерстві тощо); діагностико-коригувальний (компоненти, критерії, рівні та результат сформованості готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному середовищі педагогічного університету).

5. На формувальному етапі експерименту здійснено впровадження у соціально-освітній процес закладів вищої освіти України широкого спектра методів і форм роботи викладачів зі здобувачами вищої освіти, спрямованих й орієнтованих на формування у них готовності до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету. Втілено комплекс особистісно-орієнтованих технологій: комунікативні (дискусійні); імітаційного моделювання (ігрові); психологічні (самовизначальні); рефлексивні; інтегральні. Організовано тематичні

міні-лекції, інформаційні повідомлення, мозковий штурм, практичні й творчі вправи, тренінги, інтерактивні й рольові ігри («Брифінг», «Офіційна делегація», «Гостювання в іноземного колеги», «Національна страва», «Забобони» тощо), групові дискусії, тематичні зустрічі тощо. Ефективність практичної діяльності студентів, опанування ними необхідних теоретичних знань й оволодіння уміннями доведено створенням та їх участю у діяльності наукового гуртка «Актуальні проблеми міжособистісної взаємодії у сучасному поліетнічному середовищі», клубу «Internetpen-friends' club», а також їх участі у психологічному розвивальному тренінгу комунікативних здібностей і тренінгу з розвитку толерантності тощо. Все це уможливило досягнення мети, що відображена у спроектованій організаційно-педагогічній моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Результати формувального педагогічного експерименту дають підстави засвідчити ефективність впровадження спроектованої організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Дисертаційна робота не вичерпує усіх аспектів і завдань формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному середовищі педагогічного університету. *Перспективними напрямками* вивчення порушеної проблеми можуть бути: удосконалення технологій соціально-педагогічної діяльності викладачів закладів вищої освіти зі студентською молоддю щодо формування готовності до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі різних університетів; проектування механізму співпраці закладів вищої освіти з іншими організаціями, установами, освітніми закладами у процесі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Кірсанова С. С. Поликультурное воспитание молодежи в высшем учебном заведении. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. Мелітополь, 2010. № 5. С. 7–13.

2. Кірсанова С. С. Формування міжособистісних взаємин студентської молоді в полікультурному просторі закладів вищої освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. Мелітополь, 2020. № 2 (23). С. 36–41.

3. Кірсанова С. С. Складові професійної готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету. *Гірська школа українських Карпат*. Наукове фахове видання з педагогічних наук. 2020. № 23. С. 106–110.

4. Кірсанова С. С. Педагогічні умови формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному вимірі педагогічної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова), Аніщенко О.В. (заступник голови) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2020. Вип. 2 (18). С. 86–96.

5. Kirsanova Svitlana. Some peculiarities of students' interpersonal interactions in the multicultural area of ukrainian universities. *International Scientific Journal «Internauka»*. 2020. № 12 (92). P. 21–24. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2020-12>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Кірсанова С. С., Дем'яненко Т. А. Полікультурна освіта як частина педагогічної культури викладачів вищих навчальних закладів. *Pedagogika. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycz (29.09.2016-30.09.2016)*. Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. P. 60 – 64.

7. Кірсанова С. Гуманістичні цінності полікультурного виховання у системі освіти. *Дослідження молодих науковців у галузі гуманітарних наук. Матеріали VIII міжрег. конф. молодих учених та аспірантів Вісник студентського наукового товариства* : зб. наук. пр. Горлівка : Вид-во ГПІМ, 2010. Вип. 23 : Педагогіка. Ч. 1. С. 155–157.

8. Кірсанова С. С. Становлення полікультурної компетенції майбутнього викладача у мультинаціональному середовищі педагогічного університету. *Перший крок у науку. Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Т. 11. Луганськ : Поліграфресурс, 2011. С. 27–30.

9. Кірсанова С. С., Заброта Т. В., Дем'яненко Т. А. Диалог полікультурного образования в рамках развития современного общества. *Стратегии и тенденции современного образования: збірка матеріалів I Міжнар. наук. конф.*, Ставрополь, 2014. P. 12–17.

10. Kirsanova S. Multicultural education as an integral part of the foreign language teachers' pedagogical culture. *Young researchers in the global world: vistas and challenges. Forum for young researchers. Tesol – ukraine seminar «Innovative methods in teaching english in higher and secondary education»*, Kharkiv, May 25-26, 2015. P. 302–304.

11. Кірсанова С. С. Міжособистісні взаємини майбутніх вчителів. *Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні*: зб. тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 21–22 лютого 2020 р. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. Ч. 1. С. 43–45.

12. Кірсанова С. С. Полікультурний аспект викладання англійської мови у сучасному суспільстві. *Соціально-гуманітарні дисципліни: напрямки наукового пошуку. Матер. всеукр. наук. конфер.* (м. Дніпропетровськ, 12 квітня 2016 р.) : у 2-х частинах. Д. : ТОВ «Інновація», 2016. Частина II. С. 78–80.

13. Kirsanova S. Teaching English in multicultural educational environment. *Pathways to success for contemporary English teachers and their learners. TESOL-Ukraine National Convention*. Lviv, April 25-26, 2017. P. 79–81.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

14. Kirsanova S., Zabroda T. The impact of multicultural environment in the development of new generation universities. *TESOL Ukraine: New Vistas of Research and Teaching. It is recommended by the Executive committee of TESOL-Ukraine and the Organizing Committee of the XX TESOL-Ukraine International Conference*. Cherkasy, April 29-30, 2015. P. 40–42.

15. Кірсанова С. Особливості формування міжособистісних взаємин студентської молоді в умовах полікультурного середовища педагогічного університету. *Формування стратегії міжнародної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методики до методології. Збірка міжнародної науково-практичної конференції*. Мелітополь, 13-14 вересня 2018, С. 155–157.

16. Kirsanova S. Features of pedagogical university students multicultural education *ELT in Ukraine: New Ways to Success. TESOL-Ukraine National Convention*. Lviv, March 9-10, 2018. P. 68–70.

17. Kirsanova S. How to teach cultural aspect at English. *Global English – Global Decisions: TESOL – Ukraine National Conference*. Sevastopol, April 12-13, 2013. С.376–379.

АНОТАЦІЇ

Кірсанова С.С. Формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОН України, Київ, 2021.

Дисертація описує шляхи розв'язання проблеми формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету. В роботі на основі теоретичного аналізу філософської та педагогічної, психологічної і соціологічної наукової літератури розкрито основні принципи міжособистісної взаємодії; визначено психолого-педагогічну суть таких наукових понять, як: «взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «студентська молодь», «готовність студентської молоді до міжособистісної взаємодії у полікультурному середовищі педагогічного університету».

З'ясовано наявний рівень готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі; визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності студентів до взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено доцільність і необхідність спроектованої організаційно-педагогічної моделі формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

Ключові слова: полікультурність, середовище, міжособистісна взаємодія, готовність до міжособистісної взаємодії, полікультурне середовище, педагогічний університет, студентська молодь.

Кирсанова С.С. Формирование готовности студенческой молодежи к межличностному взаимодействию в поликультурной среде педагогического университета. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2021.

Диссертация содержит пути решения проблемы формирования готовности студенческой молодежи к межличностному взаимодействию в поликультурной среде педагогического университета.

В работе на основе теоретического анализа философской и педагогической, психологической и социологической научной литературы раскрыты основные принципы межличностного взаимодействия; определено психолого-педагогическую сущность таких научных понятий, как: «взаимодействие», «межличностное взаимодействие», «студенческая молодежь», «готовность студенческой молодежи к межличностному взаимодействию в поликультурной среде педагогического университета».

Констатирован реальный уровень готовности студенческой молодежи к межличностному взаимодействию в поликультурной среде; определены компоненты, критерии, показатели и уровни сформированности готовности студентов к взаимодействию в поликультурной среде педагогического университета.

Теоретически обосновано и экспериментально проверено целесообразность и необходимость спроектированной организационно-педагогической модели формирования готовности студенческой молодежи к межличностному взаимодействию в поликультурной среде педагогического университета.

Ключевые слова: поликультурность, среда, межличностное взаимодействие, готовность к межличностному взаимодействию, поликультурная среда, педагогический университет, студенческая молодежь.

Kirsanova S.S. The formation of student's youth readiness for interpersonal interaction in the multicultural environment of the pedagogical university. On the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining of the degree of a candidate of pedagogical sciences with major in 13.00.07 – the theory and a technique of education. – National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, 2021.

In our dissertation the complex research of student's youth readiness formation for interpersonal communication in the multicultural environment of the pedagogical university is presented.

The problems of student's youth readiness formation for interpersonal communication in the multicultural environment of the pedagogical university in modern scientific discourse are analyzed. The identified constructive ideas of the analyzed experience are recommended for implementation in higher education institution of pedagogical profile.

In the course of research, the main tendencies in the development of the future specialists multicultural training, as well as the globalization of the cultural and educational process, openness to other cultures, the formation of multi-identical personality, the understanding of modern educational process multicultural perspectives.

In the dissertation, the features of the student youth readiness formation for interpersonal communication in the multicultural environment of the pedagogical university are scientifically substantiated.

The structural components, criteria, indicators are determined and the levels of student youth readiness for interpersonal communication in the multicultural environment of the pedagogical university are determined.

The organizational and pedagogical model of the readiness formation for interpersonal communication among students in the multicultural environment of the pedagogical university has been substantiated. It consists of three interconnected blocks: target (goal, scientific approaches, principles), technological (stages, pedagogical technologies, forms, methods, pedagogical conditions) and diagnostic and corrective (components, criteria, levels, result), each of which characterizes a certain stage of our problem research process and is represented by a set of interacting elements.

The main pedagogical conditions for the formation of interpersonal relations among students in the multicultural environment of a pedagogical university: organization of the pedagogical process, taking into account the experience and the value of students orientations, the educational process humanization directed to fostering a humane attitude towards a person in students, the organization of collective educational, socially useful activities. The conditions for the formation of interpersonal communication among student youth are components of the model of readiness for the indicated process.

In our work we have identified structural components (rational, axiological, effective, reflexive), criteria and indicators: motivational-necessary (the development of motives for mastering knowledge and skills of multicultural interaction, the necessity in their continuous improvement); emotional and valuable (manifestation of a positive valuable attitude to other cultures and their carriers, the feeling of positive emotions from the communication with other socio-cultural communities representatives); cognitive-functional (formation of knowledge on the essence of culture, different peoples cultural features, rules and norms of communication, as well as skills necessary for interpersonal interaction: intellectual, organizational, communicative, reflexive); personal (the formation of personal qualities necessary for the interpersonal communication implementation: empathy, tolerance, friendliness).

The dissertation contains a complex diagnostic method for determining the level of student youth readiness for interpersonal interaction in a multicultural environment of the Pedagogical University. Appropriate diagnostic tools were selected for each defined criteria, with the help of which changes in the level of student youth readiness for interpersonal interaction in the multicultural environment of the pedagogical university were recorded.

The analysis of the experimental study results confirms the effectiveness of a grounded model of readiness formation for interpersonal communication among students in the multicultural environment of a pedagogical university.

Key words: multiculturalism, environment, interpersonal interaction, readiness for interpersonal interaction, multicultural environment, pedagogical university, student youth.

Підписано до друку 05.04.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 090
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.